

RIITTÄVÄT TUKITOIMET LISÄÄVÄT RIKOSTAUSTAISTEN NAISTEN MAHDOLLISUUKSIA OSALLISTUA YHTEISKUNTAAN¹

Ulla Salovaara: YTT, FM, tutkijatohtori, Jyväskylän yliopisto

ulla.k.salovaara@jyu.fi

Janus vol. 28 (3) 2020, 299–305

Väitellessäni vuosi sitten vietettiin kansainvälistä naistenpäivää. Naistenpäivän tausta-ajatuksena on paljon muutakin kuin ruusut ja suklaarasiat. Sen avulla on haluttu kiinnittää huomiota tasa-arvoon ja etenkin sen puuttumiseen ja puutteellisuuksiin sukupuolten välillä. Myös väitöskirjassani on tasa-arvo ja sen puuttuminen merkittävässä asemassa. Monien tasa-arvokysymysten joukosta siinä on ollut kyse etenkin mahdollisuuksien tasa-arvon lisäämisestä. Sen edistäminen tarkoittaa, että heikoimmista lähtökohdista tuleville naisille tarjotaan sellaisia tukitoimia, joilla heidän on mahdollista saavuttaa yhtäläisiä edellytyksiä yhteiskuntaan osallistumiseen. Mutta toki väitöskirjassani on kyse myös sukupuolten välisestä tasa-arvosta ja sen puuttumisesta. Siinä on kyse myös epätasa-arvoa tuottavista risteämistä, kuten luokasta, iästä, taloudellisesta asemasta, seksuaalisuudesta ja etnisyydestä.

Olen väitöskirjassani selvittänyt sitä, miten rikostaustaiset, ehdotonta vankeusrangaistusta suorittavat tai sen suorittaneet naiset ovat kuvanneet elämänkulkuaan. Väitöskirjani aineistona ovat olleet rikostaustaisten naisten kertomukset. Nämä kertomukset olen kerännyt haastattelemalla 18 naista vankiloissa, yhdyskuntaseuraamustoimistoissa, kodeissa ja työpaikoilla. Iältään naiset olivat 23–55-vuotiaita. Aineis-

toni oli hyvin heterogeeninen, ja naisia yhdistävinä tekijöinä olivat sukupuoli ja se, että heidät oli tuomittu ehdotomaan vankeusrangaistukseen. Naiset jakoivat samoja kokemuksia, mutta heillä ei kuitenkaan ollut yhteistä kokemusta. Osalla heistä oli lapsia, osa oli ollut lastensa lähivanhempi, kun toisen lapset olivat jo pitkään asuneet isällään tai olivat sijoitettuna. Osa oli ensikertalaisia, kun taas kaikki eivät muistaneet kuinka monta tuomiota he kaiken kaikkiaan olivat istuneet. Väitöskirjani tavoitteena on ollut kuvata rikostaustaisten naisten omia käsityksiä koetusta ja eletystä elämästä. Olen halunnut nostaa naiset kerrotun kohteesta kertojiksi sekä samalla oman tilanteensa asiantuntijoiksi.

Mutta miksi sitten tutkia rikostaustaisia naisia? Eikö olisi mielekkäämpää ja vaikuttavampaa tutkia miehiä, joita esimerkiksi vangeista on yli 90 prosenttia? Varmasti olisi, mutta sekä yhteiskuntatieteissä että kriminologiassa miehet ovat olleet tutkimuksen kohteena lähes itsestäänselvyyksiä. Vaikka tutkimus olisi ollut näennäisen sukupuolineutraali, on se koskenut todennäköisemmin miehiä kuin naisia. Sukupuolisensitiivinen lähestymistapa myös mahdollistaa huomion kiinnittämistä nais erityisiin piirteisiin ja asioihin, joiden avulla naisten rikoskierre on mahdollista katkaista. Se tarjoaa myös mahdollisuuden kiinnittää huomiota niihin seikkoihin,

jotka tyypillisemmin edistävät naisten ajautumista käyttämään päihteitä ja tekemään rikoksia. Marginaalin marginaalin tutkimisella on merkitystä myös yhteiskunnan enemmistölle. Marginaaliin ajautuminen ei ole sinne joutuneiden kohdalla vääjäämätön ja ennustettavissa ollut siirtymä, vaan kyse on yhteiskunnallisista prosesseista. Syyllistyminen rikoksiin ja ajautuminen rikosmyönteisiin verkostoihin ei ole luokka-, sukupuoli- tai aatesidonnaista, eikä se koske pelkästään pientä erityisryhmää. Lisäksi on niitä, joiden kohdalla yksi ainoa rikos on johtanut vankeustuomioon ja romahduttanut koko siihenastisen elämän. Näin on etenkin henkirikoksiin syyllistyneiden naisten kohdalla. (Tammii-Moilanen 2002; Granfelt 2004b, 207.)

Tutkimukseni on saanut alkunsa käytännön työssä Kriminaalihoitolaitoksen Jyväskylän aluetoimistossa vuonna 2008. Toimin tuolloin ehdonalaisen vapauden valvojana nuorelle naiselle, jonka olen nimennyt Ilonaksi. Työskentelin ja kuljin Ilonan rinnalla reilun vuoden verran. Kuukausittaisten tapaamisten lisäksi puhuimme puhelimesta ja viestittelimme. Tuolla yhteisellä taipaleella havaitsin usein Ilonan haasteiden poikkeavan minulle tutuiksi käyneistä yhdyskuntaseuraamuksia suorittaneiden miesten haasteista. Huomasin, että avunsaamisen keinot ja mahdollisuudet poikkesivat miesten mahdollisuuksista. Havaitsin naisten olevan marginaalissa marginaalin sisällä sekä rikosseuraamuksissa että päihdekuntoutuksessa.

Tämä huomio sai minut etsimään tietoa, jonka avulla olisin voinut paitsi paremmin ymmärtää Ilonaa ja hänen elämäntilannettaan, myös löytää kei-

noja hänen tukemisekseen. Aloin etsiä teosta, josta saisin vastauksia mieleeni nousseisiin kysymyksiin. Merkittäviksi teoksiksi nousivat vastaväittäjäni Sanna Hautalan väitöskirja *Usvametsän neidot* (Väyrynen 2007) sekä Riitta Granfeltin (1998; 2004a & b; 2006; 2007a & b) tutkimukset. Ne toki olivat keskeisiä teoksia oman ymmärrykseni kehittymiselle nais erityyppisen ja sensitiivisen tutkimusaiheen tutkijana ja käsittelevät pitkälti rikostaustaisia naisia sivuvaavaa problematiikkaa. En kuitenkaan löytänyt niistä vastausta kaikille mieleissäni olleille kysymyksille. Kaipasin tietoa syistä, jotka naisia vankilaan veivät ja kuljettivat. Toisaalta kaipasin tietoa keinoista, joilla paluuta vankilaan voitaisiin estää. Koska kaikkiiin kysymyksiini vastaavaa teosta ei tuntunut löytyvän, päädyin tutkimaan asiaa tarkemmin ja kirjoittamaan siitä itse.

Aineiston analyysissa olen käyttänyt narratiivista lähestymistapaa (Riessman 1994; Polkinghorne 1995), minkä lisäksi olen käyttänyt Greimasin aktanttimallia nostaakseni esille haastattelupuheesta normi- ja arvo-orientaatioita ja naisten toimintaan vaikuttaneita tekijöitä sekä myös syventääkseni ymmärrystäni niistä (Greimas 1980; Sulkunen & Törrönen 1997).

Tutkimukseni näkökulmaksi olen valinnut kaksi kriminologista suuntausta. Feministinen kriminologia on auttanut minua paikantamaan väitöstutkimukseni osaksi naisia rikoksentehtäjinä ja rikoksista tuomittuina koskevaa tutkimusta. Se on myös antanut minulle keinoja tarkastella muutoin sukupuoli-neutraaleja aiheita nais erityyppisestä näkökulmasta. (Britton 2000; Chesney-Lind & Morash 2013; Silvestri & Crowther-

Dowey 2016.) Kriittinen kriminologia puolestaan on auttanut minua tarkastelemaan ja suhteuttamaan naisten kertomaa osana laajempaa sytjätymistä aiheuttavaa yhteiskunnallista kehitystä. Samalla se on antanut minulle keinoja hahmottaa niitä yhteiskunnallisia ja kulttuurisia rakenteita, jotka vaikuttavat yksilön rikoksiin ajautumisen taustalla. (Quinney 2000; Burge 2011.)

Teoreettisena viitekehyksenä olen käyttänyt hollantilaisen antropologi Arnold van Gennepin (1909/1960) siirtymäriittiteoriaa, jonka avulla rikostaustaisten naisten kertomukset jakautuivat: yhteisöstä erottamiseen eli aikaan ennen vankeusrangaistusta, liminaaliin eli vankeusrangaistukseen ja takaisin liittämiseen eli vapautumisen jälkeiseen aikaan. Siirtymäriittiteorian avulla naisten kertoma asettui kronologiseen järjestykseen. Teorian vaiheet sekä kuvailivat aineistoa että toimivat apuvälineinä naisten kertomuksia analysoidessani. Siirtymäriittiteorian avulla kykenin tavoittamaan haastatteluissa eritasoisia yhteisöstä erottamisen ja siihen takaisin liittymisen paikkoja.

Naisten kertomuksissa väkivalta nousi esiin sekä heidän kokemanaan että tekemänään. Havaitsin, että väkivalta, päihteet ja sosiaaliset suhteet toimivat naisia vahvasti yhteiskunnasta erottavina tekijöinä. Aloin hahmottaa väkivaltaa yleensä sekä suomalaisena että naisia erityisesti koskevana ilmiönä. Yllätyin, kun havaitsin tilastoista väkivallan olevan yleistä, tai jopa tavanomaista Suomessa sukupuolesta riippumatta. Minusta oli hämmästyttävää havaita, että noin puolet Suomessa vankilatuumiotaan suorittavista naisista oli saanut rangaistuksensa väkivallasta. Tuolloin

kyse oli yleensä joko pahoinpitelystä tai henkirikoksesta. Nämä tilastot näyttivät hyvin erilaisilta, kun niitä vertasi muihin Pohjoismaihin, Baltian maihin tai muuhun Eurooppaan. (Brå 2016a & b; Rikosseuraamuslaitos 2019; KOS 2018; Kristoffersen 2019.)

Tilastot konkretisoituivat havaitesani väkivallan yleisyyden koskevan myös oman tutkimukseni naisia. Liki jokainen aineistoni nainen oli ollut parisuhdeväkivallan kohteena. Osalla väkivallasta selviytymisen keinona oli ollut väkivallan käyttäminen itse, sillä he eivät enää halunneet joutua kenenkään pahoinpitelemäksi. Väkivallan käyttäminen näytti olevan ennakoivaa puolustautumista tulevaa väkivaltaa vastaan. Vahingoittavat lähisuhteet vaikuttivatkin merkittävästi heikentävän tutkimukseni naisten mahdollisuuksia tulla tasavertaiseksi osaksi yhteiskuntaa. Mutta parisuhdeväkivalta ei koske vain rikostaustaisia naisia, sillä uhritutkimusten mukaan yli kolmannes suomalaisista 15 vuotta täyttäneistä naisista on kohdannut parisuhdeväkivaltaa elämänsä aikana. Kyse on myös tyypillisestä piilorikollisuudesta, josta ainoastaan vakavimmat tulevat poliisin tietoon. (Schrötle ym. 2006; Näsi & Danielson 2019; Tilastokeskus 2019.)

Eniten minua kuitenkin hämmästytti se hiljaisuus, joka tuota merkittävää löytöäni ympäröi. Miksi ihmeessä suomalainen väkivaltaisuus ei ole yksi kansanterveydellisistä riskeistä sydän- ja verisuonisairauksien ohella? Miksi sitä ympäröi hiljaisuus? Hiljaisuudella tarkoitan myös sitä, että kriminologinen kvantitatiivinen tutkimus paikkaa väkivallan usein osaksi sytjättyneen kansanosan keskinäistä välienselvittelyä.

Tuolloin kyseessä saattoi olla niin sanottu ryyppyriitatappo tai jengien väliset välien selvittelyt. Silloin huomiotta saattaa jäädä vaikkapa parisuhdeväkivallan seurauksena menehtyminen. Samoin väkivalta paikantuu osaksi marginaalia, jolloin se ei kosketa suurinta osaa meistä. Kun väkivalta paikantuu ja paikannetaan jonnekin normaalin elämän ulkopuolelle, se ikään kuin lakkaa koskettamasta meitä muita. Näin ei kuitenkaan tulisi olla. Väkivalta on aina uhriaan traumatisoivaa ja tukahduttavaa, ja se jättää jälkensä myös tekijään. Väkivalta vaikuttaakin olevan voimakkaasti yhteiskunnasta erottava tekijä. (Myös Ronkainen 2008.)

Rikostaustaisten naisten vankeusrangaistukset sekä niihin liittyvä väkivalta ja päihteenkäyttö eivät kosketa pelkästään heitä itseään. Haastatteleillani naisilla oli yhteensä 27 lasta, joista 21 oli haastatteluhetkellä alaikäisiä. Äitinä oleminen ja lapset olivat naisille tärkeitä, vaikkei heidän äitiytensä välttämättä täyttäneetkin perinteisiä vaatimuksia. Lapsen lähivanhemmuudesta luopuminen oli saanut monen naisen päihteenkäytön muuttumaan hoitittomaksi. Äitiys ei kuitenkaan lakkaa päihteenkäytön tai vankeusrangaistuksen ajaksi. Toisaalta lasten kasvu ja kehitys ei ole tauolla odottamassa vanhemman kuntoutumista tai vapautumista. Lasten merkitys näyttäytyy aineistossani moninaisena. Lapset olivat monelle naiselle sekä mahdollisuus ja voimavara että sellainen kiinnipitävä voima, jonka avulla yhteiskuntaan takaisinliittyminen tuntuu merkitykselliseltä. Toisaalta tunteet lasten menettämisestä ja koetuista olemattomista vaikuttamisen mahdollisuuksista heidän takaisin saamiseen aiheuttivat

jatkuvaa hiljaista häpeää ja tuskaa. Äidin vankeus synnyttää heijastusvaikutuksen, sillä se vaikuttaa paitsi naisiin itseensä myös heidän lapsiinsa ja muihin lähi-suhteisiinsa.

Vankeusrangaistuksesta aiheutuva sijoittuminen yhteisön ulkopuolelle, liminaaliin, nostaa äitiyteen liittyvät kysymykset näkyviksi ja läsnäoleviksi. Vaikka äidit eivät olisi kyenneet pitämään päihteenkäyttönsä vuoksi yhteyttä lapsiinsa ennen vankilaan joutumistaan, kertoivat he haluavansa tulevaisuudessa lastensa vuoksi tehdä asioita oikein. Oikein tekemisellä he tarkoittivat läsnä olemista, huolehtimista sekä pyrkimystä menetetyt yhteisen ajan korvaamiseen. Vankeusrangaistus näyttäytyi siten merkittävänä mahdollisuutena vanhempien ja lasten keskinäisen yhteydenpidon lisäämiseen ja laajentamiseen.

Poissaolon kierrettä lasten elämästä vahvistivat häpeän ja syyllisyyden tunteet, joihin puuttuminen vankeusrangaistuksen aikana olisi tärkeää ja mahdollista. Lapset myös olivat aineistoni naisille suurimpia motivaatiotekijöitä päihteettömyydelle. Siksi rangaistusajaksen päihdekuntoutuksen lisääminen on myös ennaltaehkäisevää lastensuojelua. Vankeusrangaistus myös koetaan sellaisena pysähtymisen paikkana, jossa naiset toivoivat saavansa muutosta elämänsä.

Päihteenkäyttö, väkivalta ja niihin vahvasti kietoutuvat rikokset ja vahingoittavat lähisuhteet ovat myös niitä tekijöitä, joihin puuttuminen ja joissa tukeminen mahdollistaa rikostaustaisten naisten takaisinliittymisen osaksi yhteiskuntaa. Lisäksi naiset ovat margi-

naalisia myös päihdeverkostoissa. Usein heidän toimintamahdollisuutensa ja toiminnan kulttuuriset kehykset jäävät kapean dikotomian väliin. Olen väitöskirjassani hahmotellut niitä syitä, jotka ovat vaikuttaneet siihen, että naiset ovat päätyneet vankilaan. Samoin olen havainnoinut seikkoja, jotka mahdollistavat takaisinliittymisen yhteiskuntaan.

Keräsin haastatteluaineiston vuosina 2009 ja 2010, mistä on auttamatta kulu- nut melko pitkä aika. Toivoisin voivani kertoa teille, että päihdekuntoutukseen pääseminen, päihdeidenkäytön syihin puuttuminen ja haasteisiin vastaaminen olisi paremmin resurssoitua kuin kymmenen vuotta sitten. Kuitenkin laajasyisten ongelmien parissa vankiloissa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden määrä on vähentynyt puoleen kymmenessä vuodessa. Näin on siitäkin huolimatta, että juuri vankiloissa sosiaalityön akateemista asiantuntijakoulutusta ja erityisosaamista tarvittaisiin erityisesti asiakkaiden vaikeiden elämäntilanteiden ja haasteiden vuoksi työskentelyssä sosionomien rinnalla.

Toivoisin voivani todeta teille myös sen, ettei yhteiskunnallinen eriarvoisuus olisi enää ajankohtaista tai että siihen olisi tullut muutosta. Tuloerojen kasvaminen kuitenkin ylläpitää heikompiosaisten tuuliajolle jättämistä. Kokonaisvaltaisen avun saaminen ei ole ainakaan muuttunut helpommaksi. Palveluiden pirstaleisuus ja kolmannen sektorin tarjoaman avun epätasainen jakautuminen asettavat apua tarvitsevat keskenään hyvinkin erilaisiin asemiin. Oireisiin reagoiminen vie aikaa siltä, että ehdittäisiin reagoimaan syihin.

Toivoisin myös voivani kertoa, että vankeudenhoito tarkoittaa perusteellista puuttumista vankeuden syihin. Se tarkoittaa sitä, että jokaisella olisi tuettu tie vapauteen ja että riippuvuuksien hoitoon puututaan yhteiskunnassa sillä intensiteetillä kuin niiden yleisyys edellyttäisi. Lisäksi toivoisin voivani kertoa teille, että vankeusrangaistus päättyy tuettuun vapautumiseen. Sen jälkeen vapautuvalla olisivat tasa-arvoiset yhteiskuntaan osallistumisen mahdollisuudet. Näin ei vielä kuitenkaan ole, sillä vankeusrangaistuksen yhteiskunnasta erottavat vaikutukset ulottuvat pitkälle vapautumiseen ja hidastavat takaisinliittymisen ja -liittämisen mahdollisuuksia.

VIITE

1 Puheenvuoro on Jyväskylän yliopistossa 8.3.2019 tarkastetun sosiaalityön väitöskirjan lectio praecursoria.

KIRJALLISUUS

- Britton, Dana M. (2000) *Feminism in Criminology: Engendering the Outlaw*. *Annals of the American Academy of Political and Social Science: Feminist Views of the Social Sciences* 571 (1), 57–76. <https://doi.org/10.1177/000271620057100105>
- Brå (2016a) *Konstaterade fall av dödligt våld – en genomgång av anmält dödligt våld 2015*. http://www.bra.se/download/18.358de3051533ffe5ea7eaf8/1462804743722/2016_Dodligtvald_2015.pdf Luettu 27.3.2020.
- Brå (2016b) *Personer dömda till fängelse som intagits i anstalt, efter huvudbrott och kön de senaste tio åren (2016)* <https://www.bra.se/bra/brott-och-statistik/statistik/kriminalvard.html>. Luettu 27.3.2020.
- Burke, Roger Hopkins (2011) *An Introduction to Criminological Theory*. New York, London: Routledge.

- Chesney-Lind, Meda & Morash, Merry (2013) Transformative Feminist Criminology: A Critical Re-thinking of a Discipline. *Critical Criminology* 21 (3), 287–304. <https://doi.org/10.1007/s10612-013-9187-2>
- Gennep, Arnold van (1960) *Rites of passage*. Chicago: University of Chicago Press.
- Gennep, Arnold van (1909) *Les rites de passage*. Paris: Émile Nourry.
- Granfelt, Riitta (2004a): Hetkeksi jaetut maailmat? Kokemuksia vankilasta ja tuetun asumisen yhteisöstä. *Janus* 2 (12), 134–154.
- Granfelt, Riitta (1998) Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Granfelt, Riitta (2004b) Marginaalitirinoita. Asunnottomuuden, päihteiden ja rikosten kierre naisten ja miesten tulkitsemassa. Teoksessa Marjo Kuronen, Riitta Granfelt, Leo Nyqvist & Päivi Petrelius (toim.) *Sukupuoli ja sosiaalityö. Sosiaalityön tutkimuksen 3. Vuosikirja 2004*. Jyväskylä: PS-kustannus, 197–222.
- Granfelt, Riitta (2007a) ”Oppisin elämään riippuvuuteni kanssa”: Tutkimus naisvankien päihdekuntoutuksesta Vanajan vankilassa. *Rikosseuraamusviraston julkaisu* 2. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.
- Granfelt, Riitta (2007b) Paha olla – vankilan sisällä, ulkona, vangiin lähellä? Teoksessa Tuula Helne & Markku Laatu (toim.) *Vääryyskirja*. Helsinki: Kelan tutkimusosasto, 145–158.
- Granfelt, Riitta (2006) Pahasta kirjoittaminen. Teoksessa Merja Laitinen & Johanna Hurtig (toim.) *Pahan kosketus: ihmistyden ja auttamistyön varjojen jäljillä*. Jyväskylä: PS-kustannus, 127–141.
- Greimas, Algirdas Julien (1980) *Strukturaalista semantiikkaa*. Helsinki: Gaudeamus.
- KOS (2018) *Kriminalvård och statistic*. <https://www.kriminalvarden.se/globalassets/publikationer/kartlaggningar-och-utvarderingar/kos-2018.pdf>. Luettu 6.10.2019.
- Kristoffersen, Ragnar (2019) *Correctional Statistics of Denmark, Finland, Iceland, Norway and Sweden 2013–2017*. Lillström: University College of Norwegian Correctional Service.
- Näsi, Matti & Danielsson, Petri (2019) *Pahoipitely- ja ryöstörikokset*. Teoksessa Petri Danielsson (toim.) *Rikollisuustilanne 2018: Rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa*. Helsingin yliopisto: Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti, 37–64. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/307111/Katsauksia_36_Rikollisuustilanne_2018_2201.pdf?sequence=2&isAllowed=y Luettu 28.3.2020.
- Polkinghorne, Donald E. (1995) *Narrative Configuration in Qualitative Analysis*. Teoksessa J. Amos Hatch & Richard Wisniewski (toim.) *Life History and Narrative*. London: Falmer Press, 5–23. <https://doi.org/10.1080/0951839950080103>
- Quinney, Richard (2000) *Socialist Humanism and the Problem of Crime: Thinking about Erich Fromm in the Development of Critical/Peacemaking Criminology*. Teoksessa Kevin Anderson & Richard Quinney (toim.) *Erich Fromm and Critical Criminology: Beyond the Punitive Society*. Chicago: University of Illinois Press, 21–30.
- Riessman Kohler, Catherine (1994) *Making Sense of Marital Violence: One Woman’s Narrative*. Teoksessa Catherine Riessman Kohler (toim.) *Qualitative Studies in Social Work Research*. Thousand Oaks: Sage, 112–132.
- Rikosseuraamuslaitos (2019) *Rikosseuraamuslaitoksen tilastoja 2018*. Helsinki: Rikosseuraamuslaitos. [https://www.rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/AWHmQGSQj/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2018_WWW2.pdf](https://www rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-tilastollinenvuosikirja/AWHmQGSQj/Rikosseuraamuslaitoksen_tilastollinen_vuosikirja_2018_WWW2.pdf) Luettu 17.3.2020.
- Ronkainen, Suvi (2008): *Kenen ongelma väkivalta on? Suomalainen hyvinvointivaltio ja väkivallan toimijuus*. *Yhteiskuntapolitiikka* 4 (73), 388–400.
- Schrötte, Monika & Martinez, Manuela & Condon, Stephanie & Jaspard, Maryse & Piispa, Minna & Westerstrand, Jenny & Reingardiene, Jolanta & Springer-Kremser, Marianne & Hagemann-White, Carol & Brzank, Petra & May-Chahal, Corinne & Penhale, Bridget (2006) *Comparative reanalysis of prevalence of violence against women and health*

- impact data in Europe – obstacles and possible solutions: Testing a comparative approach on selected studies. Co-ordination Action on Human Rights Violations (CAHRV). https://ec.europa.eu/anti-trafficking/sites/antitrafficking/files/comparative_reanalysis_of_prevalence_of_violence_against_wome_and_health_impact_data_in_europe_-_obstacles_and_possible_solutions_1.pdf Luettu 28.3.2020.
- Silvestri, Marisa & Crowther-Dowey, Chris (2016) *Gender & Crime: A Human Rights Approach*. Thousand Oaks: Sage.
- Sulkunen, Pekka & Törrönen, Jukka (1997) Arvot ja modaalisuus sosiaalisen todellisuuden rakentamisessa. Teoksessa Pekka Sulkunen & Jukka Törrönen (toim.) *Semioottisen sosiologian näkökulmia*. Helsinki: Gaudeamus, 72–95.
- Tammi-Moilanen, Kaisa (2002) Naisvan- git. Teoksessa Markku Salminen & Klaus Toivonen (toim.) *Vankeinhoidon perusteet*. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisu 4. Helsinki: Vankeinhoidon kou- lutuskeskus, 183–187.
- Tilastokeskus (2019) Rikos- ja pakko- keinotilasto. 2019. Aikuisista perhe- ja lähisuhdeväkivallan uhreista 76,5 prosenttia naisia. https://www.stat.fi/til/rpk/2018/15/rpk_2018_15_2019-06-06_tie_001_fi.html Luettu 28.3.2020.
- Väyrynen, Sanna (2007) *Usvametsän neidot: Tutkimus nuorten naisten elämästä huumekuvioissa*. Acta Universitatis Lappeen- saksensis 118. Rovaniemi: Lapin yliopisto.